

ЛІНГВОДИДАКТИКА

УДК 811.161.2:371.3

Галина ДІДУК-СТУП'ЯК

ГЛОТОДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ІНТЕРАКЦІЇ РІЗНОАСПЕКТНОГО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У науковому повідомленні з'ясовано глотодидактичні можливості застосування лінгвоконцептології у процесі реалізації технології поєднання різновекторного вивчення української мови; розкрито педагогічні, лінгводидактичні, психолінгвістичні, лінгвістичні засади лінгвоконцептологічної методики опрацювання мовного матеріалу для формування білінгвів і полілінгвів; показано шляхи реалізації лінгвоконцептологічного та компаративного вивчення мовних і культурних явищ на основі зв'язного висловлювання та у ході побудови різножанрових дискурсів.

В научном сообщении описываются глотодидактические возможности применения лингвоконцептологии в процессе реализации технологии взаимодействия разновекторного изучения украинского языка; раскрыты педагогические, лингводидактические, психолингвистические и лингвистические основы лингвоконцептологической методики обучения языковому материалу для формирования билингвов и полилингвов; указаны пути реализации лингвоконцептологического и компаративного изучения языковых и культурных явлений на основе связного высказывания и в ходе построения разножанровых дискурсов.

The article deals with the glotodidactic possibilities of linguoconceptology usage in the process of implementation of the combination of multiple view study of the Ukrainian language technology; reveals pedagogical, linguodidactic, psycholinguistic, linguistic principles of linguoconceptual methods of the linguistic material processing for the formation of bilinguals and polilinguals; shows the ways of implementation of linguoconceptual and comparativistic study of linguistic and cultural phenomena on the basis of a connected utterance, the construction of diverse in terms of genre discourses.

У наших попередніх розвідках ми вже торкалися питання антропологічної моделі вивчення мов, яка у своїй основі орієнтує не на абстрактну систему мови, а на людину як носія та інтерпретатора мови дискурсів, тобто першочерговим завданням навчання мов у всьому світі є формування мовно-мовленнєвої особистості. Це потребує переходу від формули «мова + культура» до формули «мова через культуру і культура через мову».

Сьогоднішня лінгвометодика робить опертя на два підходи до вивчення мови: 1) *традиційно-інструментальний або прагматично-раціональний підхід*, що маніфестує тріаду опанування мови – вивчення мови як системи різних рівнів + вивчення мови як інструменту комунікації + вивчення мови як засобу пізнання довкілля та розвитку мислення; 2) *культурно-філософський підхід*, який передбачає поступове занурення дитини у мову як у «сміслові царство» та «духовний храм».

У зв'язку з цим у межах компетентнісного навчання вчені-лінгводидакти, лінгвісти та психолінгвісти виокремлюють поряд з мовною, лінгвістичною, комунікативною компетенціями компетенцію лінгвокультурологічну (соціокультурну або міжкультурну), що, з одного боку сприяє усвідомленню етномовної картини світу, а з другого – розвиває міжнаціональну культуру спілкування.

Наш багаторічний досвід вказує на те, що за умови актуалізації основ світосприйняття під час опанування мовним матеріалом у чотирьох видах мовленнєвої діяльності, забезпечення цілісності його як системи, а також підвищення значущості суб'єктних позицій особистості

вчителя і учня найбільш виваженою і ефективною є **лінгвоконцептологічна методика** навчання мови. Методика, яка спрямована на засвоєння школярами та студентами концептів національної (у нашому випадку української) культури та концептів іншомовних культур, що допоможе формувати білінгвів і полілінгвів.

Насамперед хочемо звернути увагу на трактування концепту як ментального образу в значенні «відображення», «психіка» (одне з визначень образу у психології) та на міркування тих учених, які вважають, що процес відображення навколишньої дійсності в людській психіці можна розглядати як процес кодування інформації про навколишній світ та самого себе в різномірних ментальних образах як одиницях знання. Останні виявляють себе в сенсорних, образних, вербальних та інших модусах, що мають зв'язки сполучуваності за асоціативними рядами. Активовані одиниці знань формують ті чи інші мисленнєві форми, в які вплетені й емоції, що пов'язано з процесом категоризації – підведення одних одиниць знань під інші. Відсутність асоціативних зв'язків між одиницями знань унеможливує побудову мисленнєвої форми, а отже, й категоризацію об'єкта пізнання. Активуючись у процесі осмислення із уст мовця, подібні висловлення мають не емпіричний, а власне прагматичний характер.

У цьому контексті знаходить пояснення тенденція переходу від монолінгвокраїнознавства до компаративної (зіставної) методики вивчення мов, започаткованої нами, автором цього повідомлення, в Україні ще десять років тому. Пропонується у процесі опрацювання граматичного матеріалу явища мови і культури різних націй співставляти, порівнювати з аналогічними явищами у рідній мові та культурі, шукати споріднене та відмінне. Типологічний принцип навчання мові у всьому світі є найбільш продуктивним, він будується на зіставному аналізі й ураховує вплив соціальних, психологічних, релігійних, освітніх та інших чинників на формування як окремої мовно-мовленнєвої особистості, так і нації в цілому. Зарубіжними дослідниками (Hamer, Spitzberg, Kaikkonen, Liotar, Riker, В. Воробйов, Б. Гутман, А. Залевська, Н. Мішатіна та інші) доведено, що успіх спілкування та взаємодія комунікантів під час акту комунікації залежить від рівня знань концептів культури, правил переходу від концептосфери до лексико-семантичної системи із оволодіння нормами її реалізації і на основі такого синтезу розвивається третя полілінгвальна міжкультурна особистість, яка характеризується новим поглядом на своє існування у мультинаціональному середовищі, є толерантною і терпимою, усвідомлює особливості іншої мови і культури, проявляє гнучкість в умінні використовувати варіативні стратегії і тактики, корегувати свою мовленнєву поведінку з урахуванням ситуації спілкування.

Метою нашого повідомлення є висвітлення глотидактичних можливостей використання лінгвоконцептології у процесі технології інтеракції різнотипових аспектів вивчення української мови як рідної і як іноземної. Разом з тим вважаємо за потрібне вказати на дидактичний потенціал процесу формування соціокультурної та міжкультурної компетенцій в умовах полімовної і мультикультурної освіти.

У межах обраної теми нашого повідомлення хочемо зупинитися на розкритті сутності культурологічного або соціокультурного підходу до вивчення української мови як рідної і як державної в основній ланці загальноосвітньої школи.

Загальновідомий вислів: «Культура кожного народу закодована у його мові» останнім часом набуває великого значення. Мова кожної нації та її культура є взаємозалежним органічним цілим. Із розвитком і збереженням мови починається розвиток і збереження національної культури. Утримуючи в одній духовній площині всіх представників певної нації як на етнічній території, так і поза її межами, мова скріплює всі сфери національної культури.

Доведено, що навколишній світ люди різних культур сприймають по-своєму, а одні й ті ж самі культурні явища оцінюють неоднаково. Психолінгвісти пояснюють це тим, що мислення має національну специфіку, обумовлену характером мови. Відображаючи ту ж саму дійність, різні мови по-різному акцентують у ній неоднакові ознаки, користуються неоднаковими формами та матеріальними засобами. Колорит, своєрідність і специфічний національний характер тієї чи іншої культури забезпечується особливістю мови певного народу.

Будучи мовою корінного етносу, українська мова водночас є духовним національним кодом, який об'єднує всіх громадян України незалежно від їх національності й згуртовує у народ. Це зумовлює важливість проблеми вивчення української мови і як державної – адже

процеси українотворення потребують збереження цілісності нації, об'єднання зусиль її громадян, їхньої консолідації на засадах громадянського патріотизму як в Україні, так і за її межами у близькому та далекому зарубіжжі.

Культурологічний або соціокультурний підхід до мовної освіти продиктований саме тим, що престижність будь-якої нації визначається рівнем її культури, а остання – культурою мови, яка є формою збереження і творення національної культури.

Як свідчать дослідження останніх років у царині лінгводидактики (О.М.Біляєв, А.М.Богущ, Л.О.Варзацька, М.С.Вашуленко, О.П.Глазова, Г.І.Дідук, Т.К.Донченко, С.О.Караман, П.І.Литвиненко, В.Ф.Макаренко, Л.М.Паламар, І.М.Хом'як, О.Н. Хорошковська, Г.Т.Шелехова, Л.В.Скуратівський та інші) гармонійне поєднання української та загальнолюдської культур реалізується через вивчення мови як культурознавчої дисципліни, взаємозв'язок з культурними надбаннями народів, що живуть поруч, їх полілог культур, інтеграцію в українську культуру і разом з нею – у світову. Саме цьому у школі сприяє формування у школярів соціокультурної компетенції. Окремо години на реалізацію вказаної змістової лінії не виділяються, а змістове наповнення здійснюється на основі відбору соціокультурних відомостей освітніх галузей «Мови і літератури», «Суспільствознавства», «Етичної культури» тощо. В основу цієї змістової лінії покладено використання на уроках української мови дібраних текстів відповідної тематики, що використовується як дидактичний матеріал для опанування учнями мовної і мовленнєвої змістових ліній, а також створення спеціальних систем для особистісно орієнтованих завдань, котрі передбачають опрацювання цих текстів.

Аналіз мети, змісту і структури соціокультурного компонента, критеріїв його засвоєння, засвідчує, що основою цього компонента є тексти або система тематично об'єднаних текстів українознавчого спрямування. Адже українська мова – це феноменальний витвір народу. В результаті цього в основу її методики першим покладено принцип народності – репрезентації української мови як геніального творіння розуму, серця, почуттів, усіх сфер багатогранної діяльності українців, які берегли традиції сім'ї, роду й українського народу [6, с. 10]. Цей принцип немислимо реалізувати, не звертаючись до широкого використання всіх видів і жанрів українського фольклору, Біблії, творів красного письменства, прилучення до збирання скарбів народної мудрості, які мають відображення у фольклорних та художніх текстах. Згідно з етнопедagogічними дослідженнями, саме вони є основою оволодіння лінгвістичними знаннями та виробленням мовних умінь, що позначаються особливою увагою до національно орієнтованих засобів рідної мови, тобто таких, «що відбивають умови життя, особливості світобачення й світосприйняття українців, відтворюють загальну картину їхніх поведінкових стереотипів» [5, с. 32].

Навчання учнів на основі національних текстів етнопедagogічного змісту зумовлює, з одного боку, переймання ними культурного досвіду етносу, цінностей, ідеалів, традицій, тобто формування етнокультурної компетенції, а з іншого – на базі отримання етнознань про реальність матеріальної та духовної культури українців, правила мовленнєвого етикету, засвоєння національно орієнтованих мовних одиниць, у школярів формуються мовленнєві вміння і навички, серед яких: створювати національно-культурні тексти, добирати матеріали для усного виступу, складати діалоги, дотримуючись етнoетикету мовлення, виражати і відстоювати громадянську позицію та інші [8, с. 14].

Як переконують дослідження лінгвоконцептології, основою формування мовлення є духовне становлення особистості. Думки про єдиний процес духовно-мовленнєвого розвитку висловив Ф.І.Буслаєв, за спостереженнями якого рідна мова «так зрослася з особистістю кожного, що навчати її означає разом розвивати духовні можливості учня» [2, с. 30].

Поділяємо думку вчених-методистів, дидактів, психологів, що елементи лінгвоконцептологічної методики у ході вивчення мовно-мовленнєвого матеріалу слід розпочинати з перших уроків української мови у школі, особливо тоді, коли у дітей починає розвиватися фантазія, креативне мислення, оцінююче ставлення до навколишнього світу й себе. Це властиво всім віковим цензам учнів основної школи. Вважаємо, якщо словесник приділятиме належну увагу реалізації ментальних концептів на уроках української мови, то це зможе відкрити школярам великий і глибокий духовний світ. Нерозуміння або поверхове

розуміння цих особливостей веде до помилок у навчально-виховній роботі і особливо у такій складній сфері діяльності, як формування вмінь висловлювати свої думки, переживання, почуття, емоції у відповідному стилі та згідно з умовами спілкування, використовуючи при цьому свої знання та навички у полі мовному та мультинаціональному середовищі.

Технологію інтеракції різноаспектного оволодіння українською мовою як рідною і як державною слід втілювати за рахунок поступового засвоєння школярами системи понять, моральних і етичних норм українців, залученням поетичної, народнопісенної творчості, образотворчого мистецтва тощо. Головними завданнями при цьому стають:

- створення навчальних текстів, дидактичного матеріалу інформаційно-пізнавального характеру для розуміння, української культури через залучення до неї дітей, порівняльно-зіставне ознайомлення з життєвими реаліями українського народу з іншими народностями, виховання глибокої поваги до свого та толерантного розуміння і сприйняття чужого;

- виховання любові до України;
- формування основи досконалого оволодіння українською мовою та поваги до неї, інтересу до представленої нею культури;

- становлення мовленнєвих здібностей (оволодіння грамотою – читанням і письмом, аудіюванням, дотриманням орфоепічних норм, розвиток монологічного та діалогічного мовлення тощо);

- інтелектуальний (розумовий і мовленнєвий) розвиток, формування вміння висловлювати власні міркування;

- формування вмінь й навичок самоконтролю.

Вважаємо, що їх рішення лежать у інноваційних лінгводидактичних положеннях, які сприятимуть взаємодії різнотипових підходів до вивчення української мови.

Перше положення включає наступність і спадкоємність поколінь, так як рідна мова передається із давних часів і передбачає спрямування української мови на відродження і розвиток українських мовних традицій та пошанного «Ви» у звертанні до старших, слів увічливості, наприклад: «панове», «пане», «пані», «добродію», «Ваша святосте», «Ваше превелебносте» і інші. Орієнтовно (візьмемо тематику 9-го класу) соціокультурна змістова лінія пропонує використовувати відповідно до цього положення про розвиток української мови; відомості про українську громаду, родину, український національний характер; основні галузі господарства: ремесла та народні художні промисли; про найвизначніші постаті вітчизняної та світової культури; географічне положення України та її природні багатства; життєвий і професійний вибір особистості [9, с. 119–120].

Малоефективною буде методика української мови, яка не враховує у зазначеному аспекті положення емотивності, детально дослідженому нами у кандидатській роботі [7]. Емотивність дає змогу забезпечити мовно-мовленнєвий розвиток учня на основі єдності його душі, серця й розуму, тобто спонукає школяра сприйняти мову ширю, як найбільш потрібну, рідну. Провідним лейтмотивом функції емотивності постає розвиток духовної сфери особистості, зокрема виховання патріотизму, моральних переконань, активізація пізнавальної діяльності учнів, відчуття прекрасного, збагачення словникового запасу, формування вмінь висловлювати особистісні переконання, знати та розуміти власний етнодуховний світ. Важливими є також професійні дії вчителя прищеплювати любов до уроків української мови, прихильно ставитися до школярів, своїм мовним взірцем, ширю любов'ю до українського слова, методичною майстерністю поетапно заохочувати їх з радістю опановувати азами української мови як материнської і як державної. Напевне, ніхто не залишиться байдужим, коли вчитель як зразок запропонує на уроках вивчення мовного матеріалу тексти на теми: «Історія писанки (крашанки)», «Що я знаю про герб України?», «Не хлібом єдиним живе людина», «Я – українець(українка) і т. н. Вони складені для п'ятикласників, і діти охоче висловлюють свої думки, вступають в дискусії. Таким чином ми пропонуємо поєднувати комунікативно-діяльнісний, особистісно-зорієнтований та культурологічний (соціокультурний) підходи на уроках української мови.

Також важливий вплив на навчання та виховання дітей має те середовище, в якому проживає учень. Саме тому корисним буде використання на уроках мови краєзнавчого матеріалу, місцевого діалекту, адже це теж надзвичайно цінні історичні пам'ятки української мови, джерело збагачення й відображення місцевого колориту життя українців, барвистості й

розмаїтості барв рідного слова. Якщо доручити учням зібрати фольклорні матеріали від своїх старших рідних, родичів, вони залюбки це зроблять. На таких уроках варто прослухати записи українських народних пісень. У процесі, організованого за допомогою комунікативно-ситуативних, лінгвостилістичних, когнітивно-креативних завдань, реалізується інтеракція (взаємодія) культурологічного підходу із особистісно зорієнтованим, комунікативно-діяльнісним, стилістично-функціональним, що входять у компетентнісний, аспектами сприймання та відтворення різножанрових і різностильових зв'язних висловлювань школярами. Осмислюючи цікаві щодо змісту й багаті на колоритні мовні засоби тексти, діти духовно збагачуються, вчать аналітично мислити, при цьому формується їхня самосвідомість. Важливим для культурологічного (соціокультурного) підходу є використання комплексу методів, прийомів та засобів навчання. Їх різноманітність зумовлена методичними етапами уроків: презентацією мовного матеріалу й засобів оперування ним; поясненням учителя; організацією самостійного пошуку учнів; осмисленням нових мовно-мовленнєвих явищ шляхом розумових операцій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення); проведенням мовно-мовленнєвих тренінгів; використанням засвоєного матеріалу у процесі побудови власних висловлювань та їх екстраполяцією. Враховуючи названі етапи, пропонуємо наступну таксонімію методів й прийомів реалізації культурологічного (соціокультурного) підходу на уроках української мови: бесіда (підготовча, повідомлювана, відтворювана, евристична, узагальнювальна, повторювальна, катехизисна); метод розповіді (пояснення); спостереження, трансформації, конструювання, реконструювання, діалогування, диспуту, дискусії. Культурологічний компонент неможливо застосовувати без комунікативно-діялісного, особисто зорієнтованого підходів, які у свою чергу опираються на мовленнєве спрямування, індивідуалізацію навчання, функціональність, ситуативність навчання.

Досить важливим у процесі впровадження лінгвоконцептологічної методики є використання технології інтеракції різних підходів до вивчення мовних тем з української мови. А превалюючим буде той урок, на якому, крім попередніх, враховано положення виховуючого навчання.

Погоджуємося із міркуваннями зарубіжних та вітчизняних науковців-методистів, що за умови, коли словесник користується авторитетом, усвідомлює свою суспільну роль і знає, якими слід виховувати своїх учнів, то у процесі викладання української мови реалізувати можливості культурологічного (соціокультурного) підходу можна завжди. Це і дидактичний матеріал, зокрема фольклор, який сприяє засвоєнню шляхетних традицій, норм християнської моралі, забезпечує духовне, моральне, національно-патріотичне, трудове й інтелектуальне виховання. Крім того, художня творчість українського письменства, завдяки якій ми виховуємо найкращі загальнолюдські якості. Думки, до яких учитель хоче прихилити дитячі душі, мають бути прийнятними для них. Так, патріотичні ідеї варто опредмечувати у такі зрозумілі дітям концепт-поняття, як «материнська мова», «рідний край», «наймиліший куточок», «материнська колисанка» тощо [8, с. 11].

Лінгвоконцептологічний аспект оволодіння мовою створюється за рахунок поступового засвоєння втіленої у ній системи понять, моральних і етичних норм, залучення поетичної, народнопісенної творчості. Робота за новими програмами потребуватиме докорінної перебудови методичної свідомості вчителя. Адже пропонується система спонукає замислитись не тільки над тим, що потрібно робити з мовою, що вже стала доступною дитині, скільки над тим, які умови необхідно створити дитині, які механізми пам'яті й резерви організму задіяти, щоб навчання стало цікавим і увага зосереджувалась над тим, що вчитель хоче навчити і щоб це впливало на емоційну сферу учня з метою запам'ятовування.

Увесь навчально-виховний процес слід підпорядковувати ставленню до учня як цікавого, бажаного співрозмовника і неповторної особистості. Цьому сприятиме передусім диференціація ще не зовсім традиційних для вітчизняної методики підходів до організації навчального простору на уроках мови.

Саме тут має панувати оптимістична атмосфера взаємоповаги, невимушеності, доброзичливості, тактовності, рівноправного партнерства, довіри до учня і віри в його можливості, уваги до неординарності мислення. Тільки за цієї умови можна сподіватися на оптимальний вияв інтелектуальних і мовленнєвих здібностей дитини як особистості. Як свідчить апробація створеної нами компаративної методики [авт. право Г.Д.-С.], навчання

української мови, інноваційність забезпечує інтенсивніший порівняно з традиційним розвиток мовно-мовленнєвої особистості лише за умови системноцілісного підходу до реалізацій триєдиної поурочної мети. Остання істотно впливає на мотивацію навчальної діяльності, оскільки сприяє урізноманітненню навчальних дій, що в свою чергу запобігає втомі, викликає інтерес, активізує діяльність учнів і, як показує проведений формувальний експеримент, підвищує ефективність навчальної діяльності.

Визначальним стає ставлення вчителя до учнів. Педагог перестає бути викладачем. Він опікується мовою, співпрацює з кожною дитиною і в міру можливостей намагається створити максимально сприятливі умови для розвитку, самореалізації, самовираження кожного через мовлення.

Найпрямовішими, найвиразнішими у людини є очі, обличчя. Тому дітей слід розмістити в класі півколом (за наявності звичайно одномісних парт), щоб вони мали можливість бачити не лише вчителя а й усіх своїх однолітків, відчувати на свої дії реакцію, слова і вчинки, звикати до аудиторії. Усе це сприятиме й до формування в учнів зовнішньої культури – мати завжди охайний, красивий вигляд, контролювати власну поведінку, позбутися початкових звичок і негативних рис. Зайве нагадувати, що приклад подає сам вчитель, який повинен вміти керувати своєю поведінкою, приділяючи належну увагу таким її компонентам, як міміка, емоції, настрій, техніка мовлення, постановка голосу дикція, тощо. Отже, закладений у навчальному плані поділ класів на групи у процесі вивчення мов робить можливим розташування півколом, яке слід розглядати не як примху чи просту формальність, а обов'язкову умову повноцінної реалізації пропонованої системи, необхідну інфраструктуру нової технології, яка несе великий психологічний і емоційний заряд. Необхідно передбачити також наявність або можливість організації сценічного простору [5, с. 16].

Кімната, в якій проводиться урок, повинна бути провітреною, світлою, чистою, затишною. Досить позитивно на процес навчання впливають квіти, музика, гарні картини (технологія сугестопедії, описана нами в кандидатській роботі – 1998р.), яскравий килимок посеред кімнати, зручні меблі. Усе це сприятиме активізації правої півкулі мозку, яка за традиційної організації навчання залишається пасивною.

Нова методика передбачає активне використання можливостей так званого периферичного зору, завдяки якому людина сприймає значний обсяг інформації. Тому на стіні варто періодично вивішувати схеми, таблиці, цікаві повідомлення, стінгазети соціокультурного спрямування, що виготовляють учні власноруч, які теж матимуть значний вплив на їх мовно-мовленнєвий розвиток і патріотичне виховання.

Шкільний дзвінок (чи то на урок, чи з уроку) теж має викликати позитивні емоції. Його можна замінити приємними музичними акордами-закликами, час звучання яких збігатиметься з початком і кінцем перерви. Моментом релаксації та продовженням дії технології сугестопедії у культурологічному підході для школярів буде і неголосна мелодія української пісні (народної або сучасної), яка може звучати впродовж усієї перерви.

У межах нашого повідомлення хочемо навести фрагменти застосування елементів лінгвоконцептології та компаративної методики на основі поєднання різнотипових підходів у 9-му класі спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов при вивченні безсполучникового складного речення на уроках української мови як першої (рідної).

Тема уроку: Безсполучникове складне речення. Сміслові відношення між частинами БСР.

Мета: навчити учнів знаходити у тексті безсполучникові складні речення; визначати їхні основні ознаки, смислові відношення між частинами БСР; правильно інтонувати БСР; розвивати вміння й навички аналізувати, зіставляти мовні факти, робити висновки; виховувати повагу до звичаїв і традицій рідного народу, народів інших держав.

Тип уроку: формування нових знань (за метою та типами різновекторних підходів до навчання) [Авт.Г.Д.-С.].

Хід уроку

1. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності.

1.1. Застосовуємо елементи концептології та технологію взаємодії особистісно зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного та текстоцентричного (дискурсного) підходів для проведення першого ознайомлюючого лінгвістичного дослідження.

Завдання 1. Прочитайте текст, записаний на дошці. Знайдіть у ньому складні безсполучникові речення. Визначте, чому в них ставляться різні розділові знаки, хоч за будовою речення подібні. Яку роль відіграє в них інтонація? Чи зустрічали ви подібні речення у текстах іноземних мов, що вивчаєте? Як ці речення називаються у їхньому синтаксисі? З'ясуйте головні тематичні слова, які допомагають визначити національний колорит тексту.

Текст 1. *Великодня Субота. У Хорватії етнічні українці печуть паски; варяться шинки і ковбаси; вихопують з городу хрін; витягають буряки з ями, в якій берегли їх протягом зими; збивають масло в масничці; наривають свіжого барвінку. Під вечір господарі, що живуть ближче церкви, обстежують тильно свої обійстя – у цю ніч сільські хлопці недалеко церкви розпалюють великий вогонь. Для підтримання ватри згодиться будь-який дерев'яний господарський предмет, ніхто не сміє гніватися, якщо ця річ раптом потрапить у вогонь. (За П.Головчуком).*

2. Вивчення нового матеріалу. Використовуючи інтеракційну технологію «Взаємне навчання» (робота в парах), пропонуємо самостійно опрацювати теоретичний матеріал про складне безсполучникове речення, дати відповіді у навчально-науковому стилі на питання в кінці параграфа та скласти схеми до речень попереднього тексту.

Також з'ясувати, якою буде соціокультурна тема цього уроку (*свята і звичаї української громади*).

3. Закріплення отриманих знань, застосування набутих умінь і навичок. 3.1. Робота з текстом 2.

Текст 2. *День святого Андрія Первозваного випадає на 13 грудня.*

Стародавня християнська легенда розповідає: апостол Андрій проповідував християнство у самому Царгороді, на берегах Чорного моря та в околицях нашої столиці – Києві.

В Україні свято Андрія за традицією відзначається вечорницями, на них готують вареники з пісною начинкою і калиту. Це – корж, змащений медом. Його чіпляють до сволака і розпочинають гру: хлопець чи дівчина повинна вкусити калиту без допомоги рук та це їй при цьому не засміється. Якщо це комусь вдавалося зробити, то вважалося: він у шлюбі буде щасливим. (О.Воропай).

Завдання 1. Прочитайте текст. 2. До якого стилю він належить? Доберіть заголовок до нього. Знайдіть у цьому тексті безсполучникові складні речення з однорідними частинами. Які смислові відношення між цими реченнями? (*Одночасність дій, явищ*).

Використовуючи технологію «Синтез думок», виконуємо **завдання 2**. Самостійно опрацюйте інформацію у підручнику на с.94, вправа 179. З'ясуйте, які ще є смислові відношення в таких реченнях? (*Послідовність дій, явищ; зіставлення і протиставлення*). Знайдіть у тексті БСР з неоднорідними смисловими відношеннями (2, 5, 6 речення). Всі групи, на які був поділений клас, у зошитах записують спільні думки про опрацьований матеріал, формулюють висновок. Після цього вчитель проводить рефлексію. **4. Рефлексія.** В умовах особистісно зорієнтованого вивчення складного безсполучникового речення учні і словесник аналізують власну діяльність: що нового дізналися на уроці? Що сподобалося? Що запам'яталось? Для чого потрібно знати народні звичаї та обряди?

Все, висловлене нами вище, має сприяти встановленню загальнолюдських концептів, системи реалізації яких визначають національну, етнічну, культурну специфіку. У результаті чого виникають мультикультурні, транслінгвоконцептуальні зв'язки, що допомагають в оволодінні мовою іншого народу та передбачають здобуття учнями знань про мову.

Таким чином, сформувати й розвивати концептуальну систему учнів та навчити їх варіативно виражати реальний смисл певного дискурсу і допоможе лінгвоконцептуальна методика у процесі використання технології інтеракції різнотипових підходів до вивчення мови, яка розглядає національний та міжнаціональний концепти як вербально виражену семантично-змістову одиницю національної й мультинаціональної свідомості.

Лінгвоконцептологія у взаємодії з особистісно зорієтованим, комунікативно-діяльнісним, стилістично-функціональним та компаративним аспектами вивчення мови передбачають формування у школярів культурної соціальної позиції, вільного прояву своєї індивідуальності, створення культурного середовища своєї життєдіяльності, прилучення до

цінностей загальнолюдської й національної культур, включення в навчально-виховний діалог та культурну співтворчість в освітньому просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біляєв О.М. Культура мовлення вчителя-словесника / Олександр Миколайович Біляєв // Дивослово. – 1995. – № 1. – С. 37.
2. Буслаев Ф.И. Преподавание отечественного языка. / Федор Иванович Буслаев. – М.: Просвещение, 1992. – 512 с.
3. Варзацька Л.О., Янчук Оксана. Особистісно зорієнтована модель мовленнєвого розвитку особистості //Українська мова і література в школі. – 2007. – № 9. – С.13–18.
4. Ващенко Г. Виховний ідеал. / Григорій Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 192 с.
5. Галаєвська Л. Реалізація соціокультурної лінії на уроках рідної (української) мови в 5-му класі //Українська мова і література в школі. – 2005. – № 8. – С. 12–18.
6. Дашко В. Структура і зміст духовної культури особистості // Рідна школа. – 2003. – № 6. – С.17–19.
7. Дідук Г.І. Формування в учнів 5–7 класів уміння використовувати засоби емотивності: Дис... кандидата пед. наук: 13.00.02 / Тернопіль: ТДПУ імені В.І.Гнатюка. / Галина Іванівна Дідук. – Тернопіль, 1998. – 220с.
8. Донченко Т. Два уроки на одну тему / Тамара Донченко // Дивослово. – 1996. – № 9. – С.32–36.
9. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів.Українська мова 5–12 класи. / За ред. Л.В.Скуратівського. / Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф, Л.В. Скуратівський. – К.: Ірпінь, 2005. – С. 118–120.
10. Литвиненко П. Реалізація культурологічної змістової лінії на уроках української мови: проблеми і перспективи // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 6. – С. 8–12.
11. Макаренко В. Практично на кожному уроці. Реалізація культурологічного принципу навчання на уроках української мови в 5-7 класах. // Укр.мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та коледжах. – 2003. – №5. – С. 81–86.
12. Nedeljkov L., Petrovački L. Lingvokulturološki pristup leksici.../ Ljiljana Nedeljkov, Ljiljana Petrovački // Riječ, 2009., god. 15., sv. 3., str.75–85.